IL SACRIFICIO NELLA SOCIETA ’La dialettica fra ideali e doveri

Napoli 18-20 Settembre 2026

ABSTRACTS

Dissolvenze e cesure tra sacrificio e dovere.
Ronny Jaffè

L’autore intende focalizzare l’attenzione sui concetti di sacrificio e di dovere indicando gli aspetti di contiguità e di differenza.
Il dovere naturalmente richiama sia alle richieste poste ed imposte dall’altro – dal potere, dalla legge - sia al Super-Io interno nella duplice accezione di Super-Io benevolo e di Super-Io tirannico mentre il sacrificio richiama maggiormente il legame emotivo ed affettivo tra sé e l’altro.
Il concetto di sacrificio è un concetto meno esplorato in psicoanalisi ma è molto importante da comprendere: Il sacrificio può essere espressione d’amore verso l’altro e contestuale rinuncia a proprie istanze narcisistiche ed egoistiche ma può anche scivolare in annientamento del sé che di riflesso comporta l’annientamento dell’altro.
Alla luce di queste considerazioni generali l’autore intende fare riferimento al mito di Demetra dea della natura e madre disperata quando la figlia Persefone viene rapita: il rapimento, la sottrazione provoca un lutto che annienta Demetra che abdica al dovere -inteso come senso di responsabilità - di provvedere al nutrimento degli altri. Sarà attraverso il successivo intervento di Zeus -che in prima istanza aveva consegnato Persefone ad Ade – che verrà restituita ogni anno per sei mesi Persefone a Demetra: la madre potrà ritrovare un senso vitale che le consentirà di prendersi nuovamente cura della natura.
L’autore ritiene questo mito molto evocativo in quanto affronta il tema sacrificio-dovere, la ciclicità del tempo, l’attesa temporale, il legame madre figlia, l’articolazione tra relazione duale primaria e relazione con la collettività ed il crinale che attraversa ogni soggetto tra Eros e Thanatos.

Il sacrificio e il suo contrario: l’onnipotenza del desiderio

Andrea Rapisarda

Il “sacro” – dice Freud - si basa sul fatto che gli uomini hanno sacrificato per il vantaggio di una più vasta comunità, una parte della loro libertà sessuale e di

perversione.....Quindi l'incesto è antisociale, e la civilizzazione consiste in questa progressiva rinuncia. Al contrario il "superuomo". (S. Freud, Minuta N, OSF vol.2)

La "fabbricazione" del sacro attraverso il sacrificio segna una tappa evolutiva nella capacità di simbolizzazione e di sublimazione rispetto a una più primitiva onnipotenza più vicina al pensiero/azione.

Il "rivolgimento nel contrario", che lega sacrificio e superuomo, è uno dei meccanismi di difesa descritti da Freud e riguarda un funzionamento dell'Io molto primitivo, che precede la capacità di rimozione.

Il lavoro intende soffermarsi sulle caratteristiche di questo passaggio dal superuomo, segnato dalla Idealizzazione della pulsione, al suo contrario, il sacrificio appunto, soffermandosi sul "rivolgimento nel contrario" e sulla importanza, nel funzionamento dello psichismo, di questo destino pulsionale.

Per una metapsicologia del sacrificio, tra Prometeo, Edipo e Narciso

Roberto Musella

Il contributo propone una metapsicologia del sacrificio attraverso un percorso che intreccia mito e teoria psicoanalitica, mettendo in relazione le istanze dell'Es, dell'Io, del Super-Io, dell'Io ideale e dell'Ideale dell'Io. Le figure di Prometeo, Edipo e Narciso rappresentano tre differenti modalità del sacrificio: la rinuncia pulsionale richiesta dalla civiltà, il prezzo dell'accesso alla legge e alla soggettività e il rifiuto dell'alterità nel ripiegamento narcisistico. L'analisi si estende ai sacrifici imposti dalle istanze ideali e superegoiche, mostrando come essi possano sostenere tanto la costruzione dell'identità quanto forme di sofferenza, vergogna, colpa e autoannientamento. Infine, il lavoro riflette sul sacrificio della creatività e sul suicidio come esito estremo della dinamica sacrificale, interrogando le potenzialità del lavoro psicoanalitico capace di trasformare la rinuncia in esperienza creativa piuttosto che in alienazione.

Η ΘΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η διαλεκτική ανάμεσα στα ιδεώδη και τις υποχρεώσεις

Νάπολη, 18–20 Σεπτεμβρίου 2026

Διαβαθμίσεις και τομές ανάμεσα στη θυσία και το καθήκον

Ronny Jaffè

Ο συγγραφέας επιδιώκει να εστιάσει την προσοχή στις έννοιες της θυσίας και του καθήκοντος, αναδεικνύοντας τόσο τα σημεία συνάφειας όσο και τις διαφορές τους.

Το καθήκον παραπέμπει αφενός στις απαιτήσεις που τίθενται και επιβάλλονται από τον Άλλο – την εξουσία, τον νόμο – και αφετέρου στο εσωτερικευμένο Υπερεγώ, τόσο στη μορφή του ευμενούς όσο και του τυραννικού Υπερεγώ. Η θυσία, αντίθετα, παραπέμπει κυρίως στον συναισθηματικό και συγκινησιακό δεσμό ανάμεσα στον εαυτό και τον Άλλο.

Η έννοια της θυσίας έχει διερευνηθεί λιγότερο στην ψυχανάλυση, ωστόσο είναι ιδιαίτερα σημαντική. Η θυσία μπορεί να αποτελεί έκφραση αγάπης προς τον άλλον και ταυτόχρονα παραίτηση από ναρκισσιστικές και εγωιστικές επιδιώξεις· μπορεί όμως επίσης να διολισθήσει σε μια διαδικασία αφανισμού του εαυτού, η οποία, ως αντανάκλαση, συνεπάγεται και τον αφανισμό του άλλου.

Με αφετηρία αυτές τις γενικές σκέψεις, ο συγγραφέας αναφέρεται στον μύθο της Δήμητρας, θεάς της φύσης και απελπισμένης μητέρας όταν η κόρη της, η Περσεφόνη, απάγεται. Η αρπαγή και η απώλεια προκαλούν ένα πένθος που συντρίβει τη Δήμητρα, οδηγώντας την να εγκαταλείψει το καθήκον της – ως αίσθημα ευθύνης – να φροντίζει για τη θρέψη των ανθρώπων και της φύσης.

Μόνον έπειτα από την παρέμβαση του Δία – ο οποίος αρχικά είχε παραδώσει την Περσεφόνη στον Άδη – αποφασίζεται η επιστροφή της Περσεφόνης στη μητέρα της για έξι μήνες κάθε χρόνο. Έτσι η Δήμητρα ανακτά εκ νέου τη ζωτική της δύναμη και μπορεί να φροντίσει ξανά τη φύση.

Ο συγγραφέας θεωρεί ότι ο μύθος αυτός είναι ιδιαίτερα εύγλωττος, καθώς πραγματεύεται τη σχέση ανάμεσα στη θυσία και το καθήκον, την κυκλικότητα του χρόνου, την αναμονή, τον δεσμό μητέρας–κόρης, την άρθρωση ανάμεσα στην πρωταρχική δυαδική σχέση και τη σχέση με τη συλλογικότητα, καθώς και το όριο που διασχίζει κάθε ανθρώπινο υποκείμενο ανάμεσα στον Έρωτα και τον Θάνατο.

Η θυσία και το αντίθετό της: η παντοδυναμία της επιθυμίας

Andrea Rapisarda

«Το ιερό», γράφει ο Freud, «βασίζεται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι θυσίασαν, προς όφελος μιας ευρύτερης κοινότητας, ένα μέρος της σεξουαλικής τους ελευθερίας και των διαστροφικών τους τάσεων. Επομένως, η αιμομιξία είναι αντικοινωνική και ο πολιτισμός συνίσταται σε αυτήν τη διαρκή παραίτηση. Το αντίθετο αυτής της στάσης είναι ο "υπεράνθρωπος"» (S. Freud, *Minuta N*, Άπαντα, τόμ. 2).

Η «κατασκευή» του ιερού μέσω της θυσίας σηματοδοτεί ένα εξελικτικό στάδιο στην ικανότητα συμβολοποίησης και μετουσίωσης, σε σχέση με μια πιο πρωτόγονη παντοδυναμία, που βρίσκεται πλησιέστερα στη συγχώνευση σκέψης και πράξης.

Η «μεταστροφή στο αντίθετο», η οποία συνδέει τη θυσία με τον υπεράνθρωπο, αποτελεί έναν από τους αμυντικούς μηχανισμούς που περιέγραψε ο Freud και αφορά έναν ιδιαίτερα πρωτόγονο τρόπο λειτουργίας του Εγώ, προγενέστερο της ικανότητας για απώθηση.

Η εργασία εξετάζει τα χαρακτηριστικά αυτής της μετάβασης από τον υπεράνθρωπο – που χαρακτηρίζεται από την εξιδανίκευση της ενόρμησης – στο αντίθετό του, δηλαδή στη θυσία, εστιάζοντας στη «μεταστροφή στο αντίθετο» και στη σημασία αυτού του ενστικτώδους πεπρωμένου για τη λειτουργία του ψυχισμού.

Για μια μεταψυχολογία της θυσίας: ανάμεσα στον Προμηθέα, τον Οιδίποδα και τον Νάρκισσο

Roberto Musella

Η εισήγηση προτείνει μια μεταψυχολογική θεώρηση της θυσίας μέσα από μια διαδρομή που συνυφαίνει τον μύθο με την ψυχαναλυτική θεωρία, συσχετίζοντας τις ψυχικές αρχές του Εκείνου (Es), του Εγώ, του Υπερεγώ, του Ιδεώδους Εγώ και του Ιδανικού του Εγώ.

Οι μορφές του Προμηθέα, του Οιδίποδα και του Νάρκισσου αντιπροσωπεύουν τρεις διαφορετικές μορφές θυσίας: την ενορμητική παραίτηση που απαιτεί ο πολιτισμός, το τίμημα της πρόσβασης στον νόμο και στην υποκειμενικότητα και, τέλος, την άρνηση της ετερότητας μέσω της ναρκισσιστικής αναδίπλωσης στον εαυτό.

Η ανάλυση επεκτείνεται στις θυσίες που επιβάλλονται από τις ιδεώδεις και υπερεγωτικές απαιτήσεις, δείχνοντας ότι αυτές μπορούν να στηρίξουν τόσο τη συγκρότηση της ταυτότητας όσο και μορφές ψυχικού πόνου, ντροπής, ενοχής και αυτοαφανισμού.

Τέλος, η εργασία στοχάζεται πάνω στη θυσία της δημιουργικότητας και στην αυτοκτονία ως ακραία έκβαση της θυσιαστικής δυναμικής, διερευνώντας τις δυνατότητες της ψυχαναλυτικής εργασίας να μετασχηματίσει την παραίτηση σε δημιουργική εμπειρία αντί σε αλλοτρίωση.